

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

12.2021

**научно-теоретический методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2021

MUNDARIJA

МАТЕМАТИКА

Кудубаева Сауле Альжановна, Муслимова Агима Зайнагатдиновна, Нургалиева Сандугаш Нуржановна, Кузенбаев Батырхан Аманжолович. Python для обучения вводу программированию: количественная оценка и ее прогнозирование.....	3
Palvanov Bozorboy Yusupovich, Jafarov San'at Komilovich. Ichimlik suvlarini tozalash texnologik jarayonlarining matematik modeli va sonli hisoblash algoritmi.....	8
Балтаева Умида, Сейтмурадова Гўзал. Задача коши для параболо-гиперболического уравнения с оператором интегро-дифференцирования дробного порядка.....	13
Курбанбаев Сукротбек Ихтиер угли. m – полярные множества на аналитических множествах.....	17
Нарзиллаев Нурбек Хамрокулович. m – полярные и \mathcal{L}_{mw} – полярные множества в \mathbb{C}^n	19

HUQUQSHUNOSLIK

Одинаев Адхам Саъдуллоевич. Мажбурият ҳуқуқида неустойканинг мақсади, функциялари ва принциплари.....	24
---	----

FALSAFA

Қаххарова Матлюба. Оила муҳитида шахс ҳуқ-атворининг ижтимоий назорати муаммоси.....	28
Хажиева Максуда Султановна. Xalqaro mehnat taqsimoti va insoniyat ehtiyojlarining o'sib borishi.....	32
Матчанова Барно. Ўзбекистонда янги мафкуравий муаммолар ва уларнинг хусусиятлари.....	35
Bobomurodov Erkin Naitovich, Jovliyev Jo'rabek Alisher o'g'li. Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda tarixiy xotiraning o'rni.....	38

TILSHUNOSLIK

Бобокалонов Одилшоҳ. Шифобахш ўсимликлар терминологиясининг ўрганилиши ва илмий-назарий асослари.....	41
Исломов Дилшод Шомуродвич. Француз тили фонетикасининг ўзига хос жиҳатлари.....	44
Каримова Дилором Шавкат кизи. Замонавий тилшуносликда “ўлим” концептининг лингвистик хусусиятлари.....	48

ADABIYOTSHUNOSLIK

Jumaev Elmurod Bekpulatovich. Ijodkor falsafiy konsepsiyasi va roman.....	51
Давлатова Адиба Раҳматовна. Лирик қаҳрамон образининг поэтик тақомили.....	54
Mamrajabov Dilshod Doniyorovich. Badiiy asar strukturasi va ifodalash usullari.....	58
Норов Отажон. Ислоний шеърятда макон ва замон талқини.....	61
Ro'zieva Dilfuza Salimboevna. Ingliz va o'zbek romanchiligida xronotop mushtarakligi.....	63
Mansurova Nodira Bobojonovna. Magik realizmning yondash adabiy hodisalarga munosabati.....	66

JURNALISTIKA

Юсупова Камола. Рекламанинг бош мақсади бўлган ишонтириш ва ундашнинг таъсирли бўлишида ишонтириш ва бадий воситаларнинг аҳамияти.....	69
--	----

PEDAGOGIKA

Ильсова Зухра Кенесбаевна. Кредит-модуль тизими асосида информатиканинг назарий асослари фанини ўқитишнинг хусусиятлари.....	73
Умарова Умида Умаровна. Moodle масофавий таълим тизимида “маъруза” элементини яратиш.....	76
Очилова Вазираҳон Рустамовна. Метакогнитив стратегиянинг ўқув стратегиядаги ўрни.....	80
Авазов Жўрабек Донаевич. Бўлажак муҳандисларнинг касбий компетентлигини такомиллаштиришнинг таснифий шакллари.....	83
Zaynobiddinov Dilshodbek Qobilovich. Talabalar muloqotini rivojlantirishning pedagogik mexanizmi.....	88

Muxammadiev Komil Burxonovich. Talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishga tizimli yondashuvning pedagogik imkoniyatlari.....	90
Калимбетов Камал Илалович. Информатика фанида ОТМда талабаларнинг билимини баҳолашга дастурий таъминот ишлаб чиқиш.....	93
Imomov Obidjon Elamonovich. Fizikani o'qitishda differensial ta'limni amalga oshirishning metodik modeli.....	99
Махманов Эргаш Биноқулович. Физика ўқитишда талабаларнинг мантикий фикрлаш қобилиятларини ривожлантириш.....	103
Хасанова Дилбар Каримджонова. Компетенциявий ёндашувга асосланиб ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари.....	107
Matvapaev Azizbek G'ayibnazar o'g'li. Jismoniy madaniyat mutaxassisining pedagogik kompetentligi.....	109
Салаева Мухаббат Сабуровна, Матниязова Азиза Бахтиёрвна. Развитие мелкой моторики рук дошкольника – первая ступень к его интеллектуальному развитию при подготовке к школьному обучению.....	112
Эшбоева Дурдона Алишер кизи. Использование аутентических видеоматериалов в процессе обучения иностранному языку в дошкольном образовании.....	115
Баротова Шохсанам Бахтиёр кизи. Актуальные проблемы профориентации старшеклассников....	118
Abdullayeva Umida Rakhmatovna. Translation of English Phrasal Verbs Through Step by Step Implementation of Activities.....	121
Akhmedova Nodira Djavadullayevna. Teaching Theory of the English Language in Higher Education...	124
Nigmatova Hilola Abrorovna. Analysis of the Concept of "Information Technology" in Education.....	127
Suleymanova Galina. Digital Learning Resources in English Language Teaching.....	130
Shonazarova Maftuna. The Role of Error Analysis in the Second Language Acquisition.....	133
Qobilov Nasrullo. The Role of Art in Pedagogy.....	136

ILMIY AXBOROT

Хайитов Акмал Холбоевич. Талаба-ёшлар бўш вақти: моҳияти, тузилиши, функциялари.....	139
Бекмуродова Гулшода Хайитовна. Иқтисодий деструкция ва унинг асосий хусусиятлари.....	141
Жайсанов Абдувахоб. Ўзбекистоннинг Марказий Осиё бўйича очиклик, дўстона ва прагматик ташқи сиёсати.....	144
Hamrayev Nodir. Ommaviy axborot vositalarini takomillashtirish – davr talabi.....	148
Urazmetov Ravshanbek. Ilmiy-fantastik matnlarda xronotop.....	151
Қаршибаева Улжан. Виктор Гюгонинг “Денгиз захматкашлари” романи поэтикаси.....	153
Yusupova Ziyat. Verbal va noverbal kommunikatsiya vositalarining tadqiqi va noverbal vositalarning tarjimada berilishi.....	156
Холмуродова Мадина. Абдулла Қодирий насрида қўлланган “маънавият” тушунчасини ифодаловчи атов бирликларининг структур ва тарихий-этимологик хусусиятлари.....	160
Ibotova Nasiba Komilovna. Ahmad Donishning taraqqiyarvarlik qarashlari.....	163
Авезов Элбек. Ўткир Ҳошимовнинг “Урушнинг сўнги қурбони” ҳикоясида бадий психологизм концепти.....	166
Raurova Ra'no Soyibovna. Hoja Ismat Buxoriyning tasavvufiy-falsafiy qarashlari.....	168
Нуриддинов Шохобиддин Бабаярович. Комил Хоразмийнинг “девон”ига кирмаган шеърлари.....	171
Maxmudova Malaxat. O'zbek raqsi oliy xoreografik ta'lim tizimining fani sifatida.....	175
Allaberganova Dilbarjon Atabekovna. Omon Matjon she'riyati tilida dialektizmlarning qo'llanish xususiyatlari haqida.....	178
Садриддинзода Сафия Шахобиддиновна. Лингвокультурный анализ демонологической лексики узбекского языка.....	181
Магдиева Алина. Современный танец в пространстве культуры XXI века.....	185
Абдикадиров Полат Уразимбетович, Наженов Даутбай Якуббаевич. Применение вспененных битумов в дорожном строительстве в Республике Каракалпакстан.....	188
Xolmirzayev Yusufali Mahamadsaidovich. Protection of the Earth's Atmosphere and Ozone Layer.....	191
Hamroyeva Farida Faxriddinovna. The Concepts of "Narrator" and "Abstract Author".....	193
Khodjakulova Feruza Rustamovna. Peculiarities of Translation of the Terms.....	196

ишлатади.¹ Ҳикоядаги Умри хола образи орқали ёзувчи бетоб бола учун ҳамма нарсага тайёр бўлган муштипар она сиймосини яратади. Умри хола ва Шоикром хатти-ҳаракатларидаги ўхшашлик китобхонни ажаблантирмайди. Она ўғирлик қилиш катта гуноҳ эканини ўйлаб кўрмаганидек, фарзанд ҳам бировнинг жонига қасд қилиш салбий иллат эканини тушунишни истамайди. Бу ерда асосий айбдор – уруш ва унинг салбий асоратларидир. Яъни уруш туфайли она ҳам ўғил ҳам шундан бошқа ишни қилишлари мумкин эмасдек кўринади, гўё.

Хулоса қилиб, шуни айтиш мумкинки, ўзбек адабиётида такрорланмас из қолдирган, миллионлаб ўзбек китобхонларининг сеvimли ёзувчиси Ўткир Ҳошимовнинг барча асарларидаги қаҳрамонлар ўзининг бадиий тасвир ифодаси билан ажралиб туради. Унинг проблематик роман, қисса ва ҳикояларида сўз санъатининг азалий бош муаммоси – инсон тақдири ва қалбининг бадиий таҳлили мавжуд. Муаллиф долзарб ижтимоий муаммолар талқини билан ёндаш ҳолда кўп ўринларда персонаж руҳиятидаги ғоят нафис жараёнларни моҳирона ифода этади. Ҳикояларидаги ҳар бир қаҳрамон ҳис этган кечинмалар, қаҳрамон яшаган замон ва воқеа тавсилотлари китобхон кўз ўнгида гавдаланади. Бунинг боиси унинг аксарият асарларида инсон қисмати, дарди ва изтиробларининг ётишидир.

Raupova Ra'no Soyibovna (Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi (PhD))
XOJA ISMAT BUXORIYNING TASAVVUFIIY-FALSAFIY QARASHLARI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada Xoja Ismat Buxoriyning tasavvufiy-falsafiy qarashlarining o'ziga xosligi, mutafakkir ta'limotida insonlarni insofga, adolatga, diyonatga, halolikka, vafoga da'vat qiluvchi, umrning o'tkinchiligiga oid falsafiy qarashlari tahlil qilingan hamda ushbu qarashlarning yoshlarni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashdagi o'rni va ahamiyati ochib berilgan.*

***Аннотация.** В статье анализируется специфика мистических и философских взглядов Ходжи Исмата Бухари, философских взглядов мыслителя на быстротечность жизни, призывающих людей к честности, справедливости, благочестию, честности, верности и духовному развитию молодежи. объясняется роль и важность воспитания детей.*

***Annotation.** This article analyzes the specificity of the mystical and philosophical views of Khoja Ismat Bukhari, the philosophical views of the thinker on the transience of life, calling people to honesty, justice, piety, honesty, fidelity, and the spiritual development of young people. The role and importance of parenting is explained.*

***Kalit so'zlar:** e'tiqod, imon, ibodat, tariqat, tasavvuf, komil inson, adolatli jamiyat, insonparvarlik.*

***Ключевые слова:** вера, совесть, молитва, секта, мистицизм, совершенный человек, справедливое общество, человечество.*

***Key words:** faith, pray, sect, mysticism, a perfect man, just society, humanity.*

Xoja Ismatning dunyoqarashini u yashab faoliyat ko'rsatgan XIV asr oxiri va XV asr birinchi yarmida Movarounnahr va Xurosonda o'tgan. Xoja Ismat Buxoriy dunyoqarashi bir jihatdan islomiy ta'limot, ya'ni tasavvufga tayanadi. Tasavvuf tariqatlar vositasida insonlarda Payg'ambarimiz amal qilgan axloqni tarbiyalab bosqichma-bosqich oliy kamolot darajasiga yetkazadi. E'tiqod, imon, ibodat insonni ruhan poklaydi, qalbiga va ruhiga osoyishtalik baxsh etadi. Tariqatga kirmasdan, shariat talablarini bajargan inson ma'naviyati yetuk shaxs bo'lib shakllanishi mumkin. Yuksak insoniy sifatlarga ega bo'lgan odam, Allohning sifatlarini chuqurroq idrok etish, anglash, hikmatlarini tushunish uchun tasavvuf tariqatiga kirishi lozim bo'lgan.

Tasavvuf ta'limoti va so'fiylarning asosiy maqsadi suhbat emas, balki jamiyatda yo'qolib borayotgan, e'tiqod, insoniylik, poklik, halollikni, eng asosiysi, go'zal axloqni saqlab qolishni targ'ib qilish bo'lgan. Shu mazmunda, xususan, naqshbandiya tarafdorlari ham o'z fikr-mulohazalarini bayon etganlar.² Ta-savvuf jamiyatda diniy-axloqiy munosabatlarini eng to'g'ri, eng yaxshi, manfaat tuyg'usidan yiroq bo'lgan holda tartibga solgani va ta'lim bergani uchun ham seviladi. Axloq tarbiyasini tasavvuf ta'limotidan o'rganish mumkin.

¹ Тулабаева Р.С. Худойберди Тўхтабоев романларида бадиий психологизм.

² Муршиди комил хикматлари. Доктор, профессор, Шайх Махмуд Асъад Жўшон хикматларидан сайланма. Тошкент, "Янги аср авлоди", 2004, с. 17 – 39.

Jamiyatda komil inson tarbiyasida soʻfiylar iymonsizlikka, muqaddas maʼnaviyatimizga hurmatsizlikka, inson dilining ranjishiga, umuman, jamiki adolatsizlikka qarshi kurashuvchi targʻibotchilar boʻlgan. Xoja Ismat Buxoriyning oʻz davri uchun ilgari surgan axloqiy qarashlari hozirgi davrda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotgan emas. Shoirning tasavvufiy-falsafiy qarashlari oʻzining peshqadam gʻoyalari bilan ajralib turadi. Bir soʻz bilan aytganda, u Allohni inson qalbida, uning yuragida, deb tushunadi. Bu Bahoudin Naqshbandning falsafiy taʼlimotidagi tasavvufiy qarashlari bilan hamohangdir. Fikrimizning dalilini mutasavvif shoirning quyidagi sheʼrlarida koʻramiz:

*Hijron nakashed, badii gʻami vacl chi doned,
To dard nabined, davoro nashinosed.
Ey ahli ibodat, hama dar ishq nakoʻshed,
Gar sajdayu cathi xudoro nashinosed.¹*

Koʻrinib turibdiki, Allohni tanimoq uchun banda unga intilishi, bu yoʻlda hijron-u azoblarga tayyor turishi lozim. Mutasavvif fikricha, yuzaki va soxta ibodat chinakam iymon-eʼtiqod hicoblanmaydi. Allohni bilish va tanish uchun uning sathini bilish zaruratdir. Shuningdek, alloma “ilmi nazar” iborasi orqali Naqshbandiya taʼlimotining rashhalaridan biriga eʼtiborni qaratganiga guvoh boʻlish mumkin. Yaʼni, solik oʻz maqsadi yoʻlida qadam bosar ekan, uning eʼtiboridan olamning mutlaq moʻjizasi chetda qolmasligi zarur.

Tasavvufiy mazmunda uchraydigan asosiy holatlardan biri botiniy maʼnoda yor timsolida Allohni koʻrishdir. Unga shunday sifatlar beriladi: yorning qoshlari gajjak, ular tutashgan joy – mehrob. Islomiy udumlardan ayonki, masjidagi toat-u ibodat qiblaga – mehrobga qarab amalga oshiriladi. Mutasavvif shoir ana oʻsha tasavvufiy mazmunga ishora qilish orqali misralarning faqatgina zohiriy jihatlariga emas, balki botiniy maʼnolariga urgʻu berishga erishgan. Buning uchun mehrob timsolidan mohirona foydalaganini koʻrish mumkin. Namozu ibodatdan nazarda tutiladigan tayanch maqsad, Alloh vasliga vosil boʻlish ekanligi nozik ishoralarda aksini topadi. Shu asnoda majoziy va haqiqiy ishq yonma-yon qoʻyiladi. Majoziylikning sidqu sadoqat tufayli haqiqiy ishq maqomiga koʻtarilishi muqarrarligi taʼkidlanadi.

Diniy taʼlimotga koʻra, Alloh farishtalarini eʼtirof etmoq iymondandir. Shoir ham shu fikrdan uzoqlashmaydi, aksincha, tan oladi. Gʻoyat rangli va oddiy soʻzlar yordamida hosil qilingan misralarda oʻsha maylni ravshan koʻrish mumkin. Maloikalar – parichehralar, ular oy-u quyoshday nur sochish, mulki borliqni yoritish qudratiga ega. Misralardan ayonlashadiki, shoir har bir soʻzning oʻz va tag maʼnosiga urgʻu beradi. Farishtalar va yer goʻzalini yonma-yon tutish, ularni ulugʻlash yoʻlidan boradi. Shoir uchun har qanday goʻzalning faqat zohiriy husni emas, balki botiniy olami qadrliroqdir. Xoja Ismat dunyoqarashida jamiyat osoyishtaligi ham muhim ahamiyat kasb etadi:

*Murodi odami az zindagi hacl xotirjaʼmi,
Agar chunun nabud zindagiba chikor oyad?²*

Ikki qatordan iborat yuqoridagi sheʼrda bir olam maʼno mujassam desak, yanglishmaymiz. Inson tabiatning gultoji ekan, tiriklik chogʻida xotirjam, osoyishta yashamogʻi, mavjudotdagi neʼmatlardan bahramand boʻlishi lozim. Ayni chogʻda, oʻz haddini bilmogʻi, tabiat koʻrkiga koʻrk qoʻshmogʻi zarur. Shunday boʻlmas ekan, umr mazmunsiz oʻtadi. Mutafakkir shoirning bunday oliyjanob qarashlari bugun uchun ham ahamiyatlidir.

Mutasavvif shoirning yuqorida tahlilga tortilgan misralaridagi umumbashariy gʻoyalar uning quyida keltiriladigan sheʼriy parchalarida mantiqan rivojlantirilgan:

*Figʻon ohicta kun Ismat shabi hajr,
Ki shahr az gʻucca barham zad, jahon ham.³*

Mazmuni: Hijron kechasi figʻoningni pastroq qil, Ismat, Yoʻqsa samo ham koʻrinmay qoladi.

Maʼshuqa hijronidan oshiqning figʻoni falakka oʻrmlaydi va u falakni oʻz domiga (hatto butun jahonni ham) tortadi. Oshiqu maʼshuqa oʻrtasidagi mojarolargagina daxldor boʻlib koʻringan ayni fikrlar chuqur ijtimoiy-siyosiy tagmaʼnoga ham egadir. Xoja Ismat yashagan zamondagi tarixiy-siyosiy voqealar qiyosida oʻrganilsa, ularning tub mohiyati ravshan boʻlib qoladi yoki mutasavvif shoir toju taxt, mol-u mulk uchun olib borilgan maqsadsiz kurashlar jamiyatdagi goʻzallikni yoʻqqa chiqaradi, degan fikrni oʻrtaga qoʻygan.

¹ Бухорий, Хожа Исмаи. Девон. Техрон, “Толоркитоб”, 1987, 291-бет.

² Шу манба. 293-бет.

³ Шу манба. 403-бет.

Mutasavvif shoirning teran ijtimoiy-falsafiy hamda ma'naviy-axloqiy g'oya va qarashlari singdirilgan, yuqorida tahlil etganimiz qit'adagi oliyjanob insoniy fazilatlarini mantiqan rivojlantiradi. Ishq va hayotga munosabatda sidq-u sadoqatdan, ahdgga vafodan boshqa ustunroq narsa bo'lmasligiga urg'u beradi. Hamma narsani siym-u zar bilan o'lchovchi muxlislarga nisbatan nafratini yo'naltiradi. Xususan, ishqday pokiza tuyg'uni boylikka almashtiruvchilar shoir nafratiga sazovordir.

Xoja Ismat Buxoriy ijtimoiy-falsafiy qarashlarida insof va diyonatga, vafoga da'vat qiluvchi, vafodan ko'ra jafoga yon bosuvchilar davronining o'tkinchiligiga doir tagdor ishoralar zamiridan ismatona ohang quloqqa chalinganday bo'ladi.

Xoja Ismat Buxoriyning ijtimoiy-falsafiy qarashlaridan ijtimoiy adolat masalasi ham muhim o'rin olgan. Adolat insoniylikning mardlik, halollik va to'g'rilik, oddiylik va kamtarlik, imon va e'tiqod, samimiylik va sadoqat, uyatchanlik va or-nomusdan iborat oliyjanob fazilatlar qatorida alohida ahamiyat kasb etadi. Adolat bor joyda sadoqat, mehr-oqibat va baraka bor. U insonlarni g'oliblikka, ahllik va inoqlikka chorlaydi. Tinchlik, osoyishtalikning, o'zaro ishonch va hurmatning zamini ham adolatdir. Adolatsiz muhitda esa kelishmovchilik va ziddiyatlar ildiz otib, kattadan katta ijtimoiy, iqtisodiy va manaviy o'pirilishlar sodir bo'lishi mumkin. Adolat jamiyat, davlat va kishilik hayoti uchun o'ta zarur va ulug' ne'mat. Adolat – arab tilida odillik va to'g'rilik ma'nosini bildirib, u ijtimoiy, falsafiy, axloqiy va huquqiy ma'nolarda ishlatiladi.

Xalqimizning eng qadimgi og'zaki ijodida ham, yozma manbalarda ham adolat tushunchasi haqida fikr yuritilganda, u insonlar o'rtasidagi ezgulik, odamiylik, yaxshilik tamoyili sifatida qayd etiladi. Darhaqiqat, adolat so'zining zamirida qancha-qancha hikmat bor, har bir inson qalban, jisman adolatga intiladi.

Allomaning ijtimoiy-falsafiy, axloqiy qarashlariga nazar tashlar ekanmiz, ayniqsa, insonning sabr-qanoatli bo'lishi ulug'langanligining guvohi bo'lamiz. Xoja Ismat ijodiyotidagi qita janriga mansub bo'lgan she'rda insonlar uchun buyuk bir fazilat hisoblanmish sabr-qanoat yuksak darajada aks ettirilgan.

Agar poktab'ivu pokizaroy,

Tavakko' 'ba dargohi dunon mabor.

Tarjimasi:

Gar pokta'b san-u pokiza dilsan,

Nopoklar dargohin orzu aylama.

Xushsurat, pokiza, fikru mulohazasi puxta inson hech qachon past, nopoklar bilan hamjihat bo'la olmaydi. Razil insonlar molidan xomtama bo'lmasdan, ulardan hech nima talab qilmay sabr-bardoshli, qanoatli bo'ladi. Qanoat – bu inson ma'naviyati xazinasidagi noyob va qimmatbaho gavhar bo'lib, u kishini poklikka chorlaydi. Har bir fazilat sabr va qanoatga muhtojdir. Masalan, shijoat nafs xohishlariga sabr-qanoat qilishidir. Iffat esa shahvatlarga sabr qilishdir. Halimlik esa jahlni chiqaruvchi ko'pgina narsalarga sabr qilishdir. Shuningdek, inson dunyosining hoy-u havas va dunyo jilvasiga uchmay ogoh bo'lib yashashi darkorligi ta'kidlangan. Shu o'rinda, Yutrboshimiz aytganlaridek, fikr-u mulohazasi barkamol inson, mafkuraviy poligonlar jo'sh urib turgan zamonda, doimo har tomonlama ogoh bo'lib yashaydi. Loqaydlikka bosh egmaydi. Mafkuraviy tazyiqni uning ta'siri va oqibatlarini ilg'ab etish darajasiga erishadi.

Labi noni xushk az sari xoni xesh,

Xo'ri beh, ki az digshare gulshakar.

Tarjimasi:

Quruq non totginu dasturxoningdan,

Nokaslar boliga bo'lma xomta'ma.

Razillarning gul murabbosidan ko'ra o'z uyingda bir burda qotgan non totganing yaxshiroqdir. Kulbada qanoat qilib o'ltirgan darvesh, ta'magir podshohdan afzaldir. Qanoat qilganning joyi izzat taxtidir.

Ba yak ustuxon sulh kun chun xumoy,

Magasvor bar shaxdi dunon mapar.

Tarjimasi:

Xumoydek shukr qil parcha suyakka,

Pashshaday tekidan lazzat poylama.

Xoja Ismat bu misralarda Humo va pashsha timsollaridan juda o'rinli foydalangan. Humo baxt-sodat keltiruvchi qush bo'lib, pashsha (chivin) nopoklik, pastkashlik sifatida namoyon bo'lmoqda. Bir parcha suyakka qanoat qilib, past-u razillarning asal-u shakarlarini deb, o'zingni beqadr qilma.

Bizan ko'si shohi bar ayvoni faqr,

Matoi du olam bar yak jav maxar.

Tarjimasi:

Shohlik nog'orasin chal faqirlikda,

Ikki olam matosini bir arpaga alishma.

Shunday shijoat bilan harakat qilginki, qanoat shohiga aylanib, ikki dunyo mol-u mulkni o'z halol mehnating bilan topgan bir siqim arpaga almashirma. Qonoat yo'lini tanla, chunki bu yo'l izzat yo'lidir. Qanoat sohibi uchun qaramlik emas, hokimlik xosdir. Uning shohligi ruhan yer-u ko'kni egallash kamotidir. Unga yer bir taxt bo'lsa, ko'k yuksaklik chodiridir.

Guzashtam ba qasri malikzodaye,

Xate didam on jo navishta ba zar:

"Chi mo'r az qanoat shavi xok beh"

Ki toji Sulaymonat omad ba sar.

Tarjimasi:

Shoh qasri yonidan o'tardim, ko'zga –

Chalindi zar bitik shundoq kalima:

"Chumoli kabi xoksor bo'l qanoatda, lek,

Sulaymon tojini zinhor tilama".

Chumoliday, ya'ni behisob qanoatga ega bo'lgan inson tuproq qadriga yetadi. Bunday qanoatli kishi nazarida, hatto bir kaft tuproq Sulaymon tojidan afzaldir.

Loqayd, beparvo va shunday manfaatparast shaxslar borki, ular boylik va mol-dunyoni qanday yo'llar bilan topayotganiga befarqdirlar. Ularning fikricha, peshona terini to'kib, Alloh bergan aql-idrok va tafakkurni ishlatib topilgan boylik, qing'ir-qiyshiq, harom-harish yo'llar bilan orttirilgan boylikdan hech qanday farqi yo'q.

Xoja Ismat ijodidan tahlil qilingan birgina qit'ani dengizdagi tomchiga o'xshatish mumkin. Umu-man, jamiyatimizda tinchlik va barqarorlik, insonparvarlik va ezgulik amalga oshishida Xoja Ismat Buxoriyning sabr-qanoatlilik g'oyalari insonlar qalbi va ongiga chuqur singdirish zarurdir.

Xoja Ismat dunyoqarashida inson mansabi ulug'lanadi. Boylik va mansab o'tkinchi narsa. Faqat insoniylik martabasi hamma narsadan ulug'dir. Xoja Ismat bu sharafli unvonni qadrlaydi. Bunday sharafli unvon o'rnini hech qanday boylik va mansab egallay olmaydi. Shoirning ijtimoiy-falsafiy qarashlari shu o'rinda etika nazariyasidagi axloqiy talablarni zid asoslash tamoyili bo'lgan gedonizmga qarshi qo'yiladi. Gedonizm huzur-halovat, lazzatlanishga intilish insonning oliy maqsadi deb hisoblovchi axloqiy ta'limot bo'lib, insonga huzur-halovat keltiruvchi va uni azob-uqubatdan qutqazuvchi narsa yaxshilik deb, azob-uqubat keltiruvchi narsa esa yomonlik deb ta'riflanadi. Uning ijodiy nayzasi asliyatda shu markazga yo'naltirilgan. Shu sababdan u darveshlik mulkini hamma narsadan baland qo'yadi. Chunki darveshda zohiriy mulkdan ko'ra qalb mulki – Allohga sajda qilish, unga sig'inib, ibodat qilish ustun hisoblanadi.

Tasavvuf ta'limoti jamiyatda axloqiy munosabatlarini eng to'g'ri, eng yaxshi, manfaat tuyg'usidan yiroq bo'lgan holda tartibga solgani, ta'lim bergani bilan ahamiyatlidir. Xoja Ismat Buxoriyning tasavvufiy-falsafiy qarashlarining o'ziga xosligi shundaki, mutafakkir ta'limotida axloqsizlikning har qanday ko'rinishini qoralagan, insonda va jamiyatda yuksak axloqiy fazilatlar mavjud bo'lishi lozimligi haqidagi g'oyalarni ilgari surgan. Ayniqsa, adibning insonlarni insofga, adolatga, diyonatga, halollikka, vafoga da'vat qiluvchi axloqiy qarashlari bugungi kunimiz uchun ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Нуриддинов Шохобиддин Бабаярович

(Қарши ДУ докторанти, филология фанлари номзоди; shahnur.82@mail.ru)

КОМИЛ ХОРАЗМИЙНИНГ “ДЕВОН”ИГА КИРМАГАН ШЕЪРЛАРИ

Аннотация. Мақолада Комил Хоразмий девони таркибига кирмаган шеърлари тадқиқ қилинган. Қўлёзма ва тошбосма баёзлардан ўрин олган шеърлар таҳлилга тортилган. Шунингдек, иморатларга битилган таърихлар ўрганилган.

Аннотация. В статье исследуются стихи Камилы Хорезми, не входящие в состав дивана. Проанализированы стихи из рукописей и литографий. Также были изучены хронограммы, прикрепленные к зданиям.

Annotation. The article examines the poems of Kamil Khorezmi, which are not part of the divan. Poems from manuscripts and lithographs are analyzed. Chronograms inscribed on the buildings were also studied.